

УДК 378:373.091.12.011.3-051:811.161.2]:005.336.2

DOI: 10.31499/2307-4914.2(24).2021.244201

ЛІНГВІСТИЧНІ АФОРИЗМИ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Одинцова Галина, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової та дошкільної освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

ORCID: 0000-0003-0808-1522

E-mail: odyntsova@ukr.net

У статті проаналізовано сутність поняття «лінгвістична компетентність», виокремлено її складові компоненти. Враховуючи те, що лінгвістична компетентність є інтегрованою за своєю суттю, у її межах виокремлено такі субкомпетентності: фонетичну, орфоепічну, графічну, орфографічну, лексико-фразеологічну, лексикографічну, граматичну, пунктуаційну та стилістичну. Визначено зміст кожної субкомпетентності як мовної підсистеми. Запропоновані у статті лінгвістичні афоризми в образній формі репрезентують ті поняття та явища, які вивчають при формуванні кожної з означених субкомпетентностей.

Ключові слова: лінгвістична компетентність; субкомпетентність; лінгвістичні афоризми; індивідуально-авторські висловлювання; мовознавчі терміни і поняття; образні асоціації; фахова підготовка; мовна особистість; студенти-філологи.

LINGUISTIC APHORISMS AS THE MEANS OF IMPROVEMENT OF THE FUTURE PHILOLOGISTS' LINGUISTIC COMPETENCE

Odyntsova Halyna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of Philological Disciplines of Primary and Preschool Education, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0808-1522

E-mail: odyntsova@ukr.net

In the modern educational paradigm, special attention is paid to the preparation of future specialists based on the competency approach. The fundamental point of the process of professional training of students-philologists is linguistic competency as the integrated quality that includes a number of central characteristics. It is formed in the course of mastering the linguistic disciplines provided by the curriculum. Linguistic aphorisms that represent particular features of philological terms and notions in figurative form can be a significant supplement to the studied theoretical and practical material.

The article deals with the essence of the notion of "linguistic competence" and its components. Taking into account the fact that linguistic competence is integral by itself, the following sub-competencies are distinguished: phonetic, orthoepic, graphic, orthographic, lexico-phraseological, lexicographic, and grammatical (its components include morphological and syntactical), punctuation and stylistic. The content of each sub-competency as a linguistic subsystem has been defined in the article. Linguistic aphorisms, analyzed in the paper, represent philological notions and phenomena that are studied during the formation of every mentioned sub-competency. The interpretation of linguistic units through

aphorisms is subjective, as their authors are mostly writers, scholars and philosophers. Linguistic aphorisms as individual authorial utterances cannot be treated as the ultimate source of information but rather assist in comprehending the essence of a particular linguistic phenomenon through figurative associations from the new perspective and serve as the means of its additional semantization. Having a didactic character, aphorisms can be used for educational purposes as a means of improving the linguistic knowledge of future philologists.

Keywords: *linguistic competency; sub-competency; linguistic aphorisms; individual authorial utterances; linguistic terms and notions; figurative associations; professional training; language personality; students-philologists.*

Проблема підготовки педагогічних кадрів на основі компетентнісного підходу – одна із центральних умов модернізації сучасної освіти. Вона спрямована на формування інтегрованих якостей особистості, здатної до креативного вирішення проблем, саморозвитку, особистісно-професійного зростання. Це спонукає до пошуку нових технологій, методів та підходів у процесі підготовки майбутніх фахівців.

У концептуальних документах з мовної освіти особлива увага приділяється формуванню комунікативної компетентності особистості, складовою частиною якої є лінгвістична компетентність [1, с. 172]. У процесі фахової підготовки студентів-філологів, у формуванні їх як мовних особистостей лінгвістична компетентність є базовою. Погоджуємося із думкою Т. Семегин про те, що зазначена компетентність є концептуальною першоосновою розвитку і становлення інших видів компетенцій словесників [6, с. 114].

Аналіз літератури засвідчує, що лінгвістична компетентність є предметом дослідницької уваги багатьох учених, їй присвятили свої роботи Л. Мамчур, І. Зимня, Л. Рускуліс, Н. Хомський, І. Хом'як, Є. Верещагін, В. Костомаров, Т. Симоненко, Ю. Картава, О. Семенов, Н. Микитенко та ін. У роботах науковців основна увага зосереджена на аналізі змісту та структури лінгвістичної компетентності, а також охарактеризовані методичні аспекти її формування.

У лінгводидактиці описані різні методи й прийоми формування лінгвістичної компетентності майбутніх філологів, однак проблема залучення афористичного матеріалу до процесу вивчення мови ще не знайшла свого належного висвітлення, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття лінгвістичної компетентності як складової фахової підготовки студентів-філологів і з'ясуванні ролі лінгвістичних афоризмів у процесі удосконалення означеної компетентності.

Джерельною базою нашого дослідження послужили лінгвістичні афоризми із навчальної та науково-популярної літератури, художніх текстів, інтерв'ю письменників, збірок афоризмів, які ми й використовуємо як мовні ілюстрації [3].

Лінгвістична компетентність у науково-методичній літературі мислиться широко як інтегрована якість у складі фахової компетентності вчителя-словесника. Спробуємо виокремити її основні кваліфікаційні характеристики:

- «глибоке, усвідомлене й бездоганне засвоєння наукових основ мови як знакової системи й суспільного явища» [5, с. 287];
- опанування понятійно-категоріального апарату та системи мовознавчих термінів;
- розуміння ієрархії мовних підсистем у їхньому взаємозв'язку і

взаємозалежності;

- знання історичних процесів у розвитку мовних явищ, з'ясування їхніх причин і наслідків;
- «знання мовних одиниць і правил їхнього поєднання; правила творення граматичних форм; обсяг і точність володіння лінгвістичними компонентами; здібність будувати речення за допомогою засвоєних мовних умінь» [2, с. 163];
- постійне прагнення до удосконалення лінгвістичних знань, умінь і навичок відповідно до сучасних освітніх вимог.

В узагальненому вигляді лінгвістична компетентність являє собою «знання системи мови й користування нею у практичній діяльності» [4, с. 196].

Формування лінгвістичної компетентності в майбутніх педагогів відбувається насамперед шляхом студіювання циклу лінгвістичних дисциплін, передбачених навчальним планом. Вивчення будь-якої науки вміщує передусім знання її термінологічної системи. Вважаємо, що у процесі вивчення мови як системи глибшого засвоєння і розуміння мовознавчих дефініцій сприятиме також використання лінгвістичних афоризмів. Під лінгвістичними афоризмами ми розуміємо індивідуально-авторські висловлювання про мовні одиниці, які відображають суб'єктивне тлумачення суті мовних понять часто в образній формі. Оскільки у майбутніх філологів уже наявна достатня обізнаність із мовними поняттями як об'єктом вивчення, тому використання афоризмів можна розглядати як засіб удосконалення їхньої лінгвістичної компетентності. Робота з лінгвістичними афоризмами у процесі професійної підготовки студентів сприяє формуванню їхнього лінгвістичного досвіду, мовного чуття, наукового інтелекту. Враховуючи дидактичну спрямованість афористичних висловлювань, їх можна аналізувати при проходженні відповідних тем навчальної програми. Варто зауважити, що тлумачення мовних одиниць в афоризмах має суб'єктивний характер, оскільки їхніми авторами є здебільшого письменники, учені, філософи, які подають свою інтерпретацію мовних одиниць. Лінгвістичні афоризми, як індивідуально-авторські висловлювання, не претендують на вичерпну інформацію, але через образні асоціації допомагають по-новому осмислити сутність того чи іншого мовного явища.

Зважаючи на те, що формування лінгвістичної компетентності відбувається впродовж усього періоду навчання майбутніх філологів, використання афоризмів можливе при вивченні різних тем, розділів, навчальних дисциплін, тобто при формуванні низки субкомпетентностей. У межах лінгвістичної компетентності ми виокремлюємо такі субкомпетентності: фонетичну, орфоепічну, графічну, орфографічну, лексико-фразеологічну, лексикографічну, граматичну (морфологічну та синтаксичну), пунктуаційну та стилістичну. При формуванні кожної із них доречним вважаємо принагідне «вкраплення» афористичного матеріалу.

Фонетична субкомпетентність передбачає опанування системи знань, умінь і навичок про звукову характеристику мови, основні одиниці фонетики, їхню класифікацію тощо. При опрацюванні фонетичного матеріалу суттєвим доповненням слугуватимуть лінгвістичні афоризми, які виступають засобом додаткової семантизації виучуваних понять: *Людина оточує себе світом звуків для того, щоб сприйняти і переробити в собі світ предметів (Вільгельм фон Гумбольдт); У всіх звуків, з яких складається слово, своя душа, своя природа, свій зміст, які повинен відчувати той, хто говорить (Костянтин Станіславський); Найбільш зрозумілим у мові буває не саме*

слово, а тон, наголос, модуляція, темп, з яким вимовляється ряд слів, – коротше кажучи, музика, що ховається за словами... (Фрідріх Ніцше).

Орфоенічна субкомпетентність покликана формувати усне мовлення з погляду його відповідності сучасним літературним нормам. Важливість правильної вимови підкреслюють такі афоризми: *Добра літературна вимова – то ознака правдивої інтелігентності людини (Іван Огієнко); Тих небагатьох, хто говорить правильно, сприймають як диваків і чужаків; власне, у юрбі вони й самі почуваються діаспорою (Віталій Радчук); Для інтелігентної людини погано говорити повинно б вважатися такою ж непристойністю, як не вміти читати й писати (Антон Чехов).*

Завданням графічної субкомпетентності є знання про графічні засоби писемності, якими усне мовлення передається на письмі. Лінгвістичні афоризми в образній формі розкривають зміст понять, які вивчає графіка як розділ мовознавства: *Як би там не було, – найбільше пощастило грекам: саме їхня алфавітна система лягла в основу «великого дерева» алфавіту, що розкинув своє гілля по всій Землі (Олександр Кондратов); Лише письмо надає міцності летючому слову, перемагає простір і час (Яків Грот); Буква є тією першоматерією, в якій і з якої утворює собі тіло слово, ідея (Сергій Булгаков); Алфавіт – це явлений Логос (Марк Маковський); Каліграфія – це музика, тільки звернена не до слуху, а до ока (Вадим Лазурський).*

Орфографічна субкомпетентність полягає в опануванні системи правил написання слів згідно з усталеними нормами. Вона разом із пунктуаційною субкомпетентністю становить правописну субкомпетентність. На важливості орфографічних знань і їхньому дотриманні акцентують увагу такі афоризми: *Правопис – це, по суті, мовне законодавство (Іван Хом'як); Грамотність – це ввічливість автора стосовно читача (Стас Янковський); Писати безграмотно – значить зазіхати на час людей, до яких ми адресуємося, а тому це зовсім неприпустимо в правильно організованому суспільстві (Лев Щерба); Безграмотне писання читати трудно, ніби ідеши у таратайці мерзлою дорогою (Лев Щерба); Письмо з помилками – то як невимиті руки чи нечищені зуби (Василь Стус).*

Лексико-фразеологічна субкомпетентність має на меті формувати знання про слово як одиницю словникового складу мови у всіх його аспектах та про стійкі мовні звороти, їхнє значення та вживання. По-новому осмислити сутність і характерні ознаки лексико-фразеологічних понять допоможуть також афористичні висловлювання: *У мові є одиниця, без вивчення якої немислиме пізнання механізму мови. Ця одиниця – слово. Це щось центральне в механізмі мови (Фердинанд де Соссюр); Слово – безмірний світ, кожне з них має не лише звучання, а й смак, запах, колір (Людмила Ромен); Слова, як і люди, мають свою долю. У деяких багатий родовід. На більшість можна завести метрики, паспорти й трудові книжки, де будуть указані час і місце народження, національність, прописка й сфера діяльності. Нам відомі їхні батьки, походження... (Едуард Вартаньян); Діалекти – це реальна мова мільйонів людей, це ті ручаї, що виповнюють живлющою водою ріки літературних мов (Іван Дзюба); Фразеологізми вчать стискувати слова, як пальці в кулак, і розгортати слова, міцно стиснуті іншими (Максим Горький); Фразеологізм, як океан, обрамлений своїми і чужими морями, в які вливаються тисячі повноводних річок і маленьких струмочків, пробиваються животворні джерела усно-народного слова, мовних відшарувань, професій, ремесел, наук, потоки влучних висловів красного письменства (Павло Тичина).*

Лексикографічна субкомпетентність сприяє розширенню філологічного кругозору майбутніх педагогів, формуванню навичок інформаційного пошуку та науково-дослідної діяльності зі словниками різних типів. Лінгвістичні афоризми актуалізують знання про словники та працю лексикографа: *Словникар, завершивши роботу, ніколи не може сказати: «Я зробив усе»*. *Словник, виданий учора, сьогодні вже застарів – це аксіома (Левко Полюга); Всі словники зроблені зі словників (Франсуа Вольтер); Словник – це безперервний кругообіг набутих і втрачених слів (Людмила Симоненко)*.

Граматична (морфологічна та синтаксична) субкомпетентність – це насамперед знання про граматичні ресурси мови (морфологічні та синтаксичні одиниці, категорії і форми, способи їхнього творення і поєднання) і вміння користуватися ними. Для удосконалення граматичної субкомпетентності можна використати такі афористичні висловлювання: *Серцевиною мови є граматика (Іван Вихованець); Синтаксис – вічний двигун, який приводить у рух усю могуть мови (Іван Вихованець); Речення художнє – як чаша терпіння. Воно повинно бути повним, але не переповненим (Григор Тютюнник); Слова – цеглинки, деталі вікон і дверей; словосполучення – купи цього будівельного матеріалу, недобудовані стіни, частини споруди; речення – викінчена будівля, де кожна деталь набирає осмисленого значення в системі цілого (Юрій Шерех)*.

Пунктуаційна субкомпетентність передбачає наявність знань про систему розділових знаків, правила їхнього вживання та вміння інтонаційно оформляти усне мовлення на письмі. Логічним доповненням до відомостей про пунктуацію можуть бути такі лінгвістичні афоризми: *Пунктуація – важливий інструмент мови. Кожний розділовий знак завжди має свій смисл (Іван Вихованець); Уявімо собі ... текст без жодного розділового знака – суцільні літери, де й між словами жодної паузи, жодного простору немає. Безликий був би текст. Розділові знаки – то своєрідна міміка: подив, збудження, сумнів, енергійний жест, мовчанка... (Андрій Содомора)*.

Стилістична субкомпетентність – це засвоєння знань про стилі мовлення, опанування стилістичних умінь і навичок при конструюванні й реконструюванні текстів різних функціональних стилів. На особливостях стилістичної вправності акцентують увагу такі афоризми: *Стиль – це не тільки лад слів, а й певний лад думок (Іван Білодід); Убога стилістика найчастіше є породженням убогої думки (Олесь Гончар); Цінність стилю полягає в ясності вислову (Аристотель); Стиль – як кришталь; його чистота – запорука блиску вислову (Віктор Гюго)*.

При формуванні лінгвістичної компетентності майбутніх філологів можна використовувати різні форми роботи з афористичним матеріалом. Лінгвістичні афоризми можуть слугувати вдячним дидактичним матеріалом для різноманітних тренувальних вправ, можуть бути епіграфом до виучуваної теми або її підсумком, темою есе про мову та мовні одиниці, темою індивідуального науково-дослідного завдання тощо.

Перефразовуючи відомий вислів Володимира Голобородька «Афоризм – це добре відредагований роман», можна стверджувати, що лінгвістичний афоризм – це добре відредагований параграф підручника чи навіть наукової розвідки. Асоціативне мислення, узагальнювальна семантика, інформаційна місткість афоризмів допомагають свідомому засвоєнню виучуваного матеріалу, відкривають нові грані відомих мовних фактів, спонукають до роздумів, викликають пізнавальний інтерес до предмета,

підвищують рівень професійної майстерності майбутніх філологів.

Використання лінгвістичних афоризмів сприяє формуванню мовної особистості студентів, активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності, підвищує мотивацію до опанування ними обраного фаху.

Крім того, лінгвістичні афоризми можуть також послужити цікавим матеріалом для проведення різноманітних виховних заходів з мови. Тому обґрунтування можливостей використання лінгвістичних афоризмів не лише в навчальній, а й у виховній роботі вважаємо перспективною для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Корнієнко С. І. Сутність і основні характеристики лінгвістичної компетентності майбутніх вчителів болгарської мови. *Педагогічні науки*. Бердянськ, 2009. Вип. 4. С. 161–165.
3. Лінгвістичні афоризми та образні вислови: посібник для вчителів-словесників та студентів філологічних спеціальностей закладів вищої освіти / упоряд. Г. Одинцова, Ю. Одинцова. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2021. 168 с.
4. Овсієнко Л. М. До проблеми формування лінгвістичної компетенції студентів філологічних спеціальностей. *Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: Європейський вектор*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ялта, 20–21 бер. 2014 р. Ялта, 2014. Ч. 1. С. 195–199.
5. Рускуліс Л. Методологічна сутність категорії «лінгвістична компетентність» у сучасному освітньому просторі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 1. С. 286–291.
6. Семегін Т. С. Шляхи формування професійної лінгвістичної компетенції студентів філологічних спеціальностей при вивченні курсу вступ до мовознавства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 3(71), вересень. С. 114–117.

REFERENCES

1. Zahalnoievropejski Rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia vykladannia, otsiniuvannia. S. Yu. Nikolaieva (Ed.). (2003). K.: Lenvit [in Ukrainian].
2. Korniienko, S. I. (2009). Sutnist i osnovni kharakterystyky linhvistychnoi kompetentnosti maibutnix vchyteliv bolharskoi movy [The essence and main characteristics of the linguistic competence of future teachers of the Bulgarian language]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical Sciences, Issue 4, 161–165* [in Ukrainian].
3. Linhvistychni aforyzmy ta obrazni vyslovy: Posibnyk dlia vchyteliv-slovesnykiv ta studentiv filolohichnykh spetsialnostei zakladiv vyshchoi osvity. H. Odyntsova, Yu. Odyntsova (Eds.). (2021). Ternopil: Navchalna knyha Bohdan [in Ukrainian].
4. Ovsiienko, L. M. (2014). Do problemy formuvannia linhvistychnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh spetsialnostei. *Tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini: Yevropeyskyi vektor: proceedings of the Scientific and Practical Conference. Yalta, 195–199* [in Ukrainian].
5. Ruskulis, L. (2018). Metodolohichna sutnist katehorii “linhvistychna kompetentnist” u suchasnomu osvithnomu prostori. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University. Pedagogical Sciences, 1, 286–291* [in Ukrainian].
6. Semehyn, T. S. (2018). Shliakhy formuvannia profesiinoi linhvistychnoi kompetentsii studentiv filolohichnykh spetsialnostei pry vyvchenni kursu vstupu do movoznavstva [Ways of professional linguistic competence formation of philological specialties students while studying the introduction to linguistics course]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Seriia “Filolohiia” – Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series, Issue 3(71), 114–117* [in Ukrainian].